

tipični primeri upravičenih stavk, za katere nosi vse posledice podjetnik, ki jih je povzročil. Zlasti mora plačati delavcem, ki jih zaradi stavke odpusti, 14-dnevno odpovedno dobo.

Manj jasen je položaj, če stopijo delavci vsega podjetja v stavko iz razloga, ki se ne tiče vseh delavcev, marveč le nekaterih med njimi, ostali pa iz solidarnosti do njih stopijo v stavko. Dočim neposredno prizadeti upravičeno zapusté delo brez škode za svoje pravice glede odpovedne dobe, lahko tiste, ki so stopili v stavko iz solidarnosti do prvih, podjetnik takoj odpusti, ker zakon ne priznava delavstvu pravice, da bi lahko solidarno uveljavilo pravice, ki pripadajo posameznemu delavcu. To pravico si mora delavstvo pri nas še pridobiti.

Vendar pa dopušča zakon tudi v tem oziru za delavstvo ugodnejšo razlago. Zakon daje podjetnikom pravico, da takoj odpuste vsakega delavca, ki zapusti delo, ne da bi izostanek zadostno opravičil. Ta dostavek, da namreč delavec izostanek lahko opraviči, dopušča tudi možnost, da delavec opraviči svoj pristop k stavki, dasi mu osebno podjetnik ni dal nobenega zakonitega razloga za to. Če zapuste delo prizadeti delavci, ki jim je podjetnik njihove v zakonu ali pogodbi priznane pravice kršil — ali ni že samo dejstvo, da postanejo ostali delavci, ki osebno niso prizadeti v svojih pravicah, stavkokazi, če ne pristopijo k stavki — ali ni že to dejstvo zadostno opravičilo za pristop k stavki? Postati stavkokaz je sramota za delavca, med delavci velja za nečastno dejanje, ki ga izključi iz sredine, v kateri živi, in pritisne nanj sramoten pečat, da je plačanec kapitala. Ali ne more biti vse to že zadostno opravičilo za to, da se delavec priključi stavki? Pri širokogrudni razlagi zakonskih določb, ki pa še ne presega okvira zakona, lahko tedaj sodišča priznajo tudi solidarnostni pristop k stavki za upravičen.

Bistveno pa se je pravna narava stavke pri nas izpremenila, ko je stopila letos 15. aprila v veljavo nova uredba o minimalnih mezdah, ki uvaja obvezno posredovanje države v mezdnih sporih. Čim se delavstvo, preden stopi v stavko, ne posluži tega posredovanja, postane njihova stavka, ki je lahko v prej navedenem smislu popolnoma upravičena, iz formalnih razlogov neupravičena. Ker se posredovalni postopek lahko zelo zavleče, kar omogoča podjetniku, da se pripravi na grozečo stavko, ki ji je s tem zlomljena njena glavna ost — nepričakovanost —, je nova uredba položaj delavstva med in po stavki bistveno poslabšala. — — — — —

Vito Kraigher

NAŠI DELOVNI PROBLEMI

ZANEMARJENO VPRAŠANJE

Ptujska okolica je znana po svojih gorica in po pretepaških Polancih. Ptujski okraj je največji slovenski okraj, zato je razumljivo, da mu pripada leto za letom visoko in najvišje število ubitih v Sloveniji. Vendar so posamezni manjši predeli v njem daleč »pred drugimi« glede na poboje in pokolje, ki so med fanti navada — če ne vsakdanja, pa skoraj praznična narodna lastnost. Vzroki tega neraziskanega, perečega problema niso jasno razvidni. Uspešno delo za znosnejše in lepše življenje v teh krajih je zanemarjena dolžnost vse slovenske kulturne skupnosti, prav posebno pa domače inteligence, ki bi naj pomagala h koristni in boljši usmeritvi življenjskih sil, ki se sproščajo danes škodljivo za posameznika in za celoto.

Nealahko delo v tem smislu zahteva jasnosti v gledanju na vzroke sedanjega stanja, pa tudi jasne zavesti o smotrih v prihodnosti in o poti do njih.

Po navadi navajajo alkoholno podivjanost kot glavni vzrok, zaradi katerega teče med fanti Ptujkega polja kri. Res je alkohol med največjimi krivci pobojev, toda to le kot neposredni razlog, ne pa kot samostojen, edini vzrok. Josip Vidmar poudarja v svojem »Kulturnem problemu slovenstva«, da je nagnjenje do alkoholne podivjanosti v našem slovenskem življenju že posledica, nadomestilo za ponosno, naravno in svobodno bojevitost.

Mladi Polanci ne pijejo — v glavnem — zavoljo užitka, tudi zato ne, da bi našli v vinu pozabe. Oni vlivajo vino v sebe za korajžo, za »aufbiks«, z neko nejasno, silno potrebo po dokazu svojega poguma in moči. Pretep je dogodek, prihranjen za praznik. Je v neki meri izraz naravne, ponosne — toda nezrele bojevitosti, dokaz primitivnosti, vrzeli v kulturi.

Od nikogar primerno priznani mladi ljudje, ki šele doraščajo v svojo samostojnost, moškost, so žejni veljave. V mestu se bore za upoštevanje in lastno samozavest s šolskim tekmovanjem in zavistjo, s promenadnim kavaliristvom in z ljubeznijo pete šole, na športnih igriščih, v literarnih krožkih, z vzvišenim modrovanjem in radikalnim politiziranjem, s samovzgojo, z upori, s prizadevanji za samostojnost v gmotnem oziru.

Na vasi je podobno udejstvovanje neznano, nemogoče. V starosti 17 do 24 let postane marsikak Polanec junak noža in brani ta svoj sloves, dokler ne preraste let svojega vrenja in pridušenega iskanja.

Na kmetih ni redko izrabljanje otrok zaradi dela, zaradi pokorščine.

Najkasneje s 14 letom je šola za vaščana odpravljena. Takšna, kakršna je, ostane kmečkemu človeku tuja. Izrazito meščanska učiteljska ne morejo pripraviti učiteljev za delo na deželi. Gospodarskih šol skoraj nimamo.

Kmetsko opravilo samo, ki ga opravlja fant, kakor mu ga nalaga oče ali gospodar, ga osebno ne more prav zadovoljiti. Kdor bi hotel in znal prispevati kaj svojega, ne bo uspel. »Tako je bilo dobro nekda, tako bo dobro tudi danes.« Avtoriteta očeta in starejših je moč, ki ne prenese kritike.

Možnosti gospodarske osamosvojitve za mlada — kar pomeni včasih ves čas, dokler so starši še sposobni za delo — so majhne in postajajo v današnji stiski na vasi vedno manjše. »Kdor nič nima, nič ni.«

Res zase ima kmečki fant zelo malo: vasovanje ob nočeh, gostilno in cerkev ob nedeljah. Vasovanje in gostilna prispevata k medsebojnemu nasprotstvu, cerkev je pa v teh krajih, kljub vsej svoji borbenosti, do pobojev in pokoljev brez prave moči. Njenega nauka se oklepajo ponižani in potlačeni, starci in žene — na mladino v njenih vročih letih pa vpliva cerkev vedno manj. Vprašanje je, v koliko je sploh kdaj bistveno oblikovala življenje naše vaške mladine. Prosvetna društva s svojimi odri, pevskimi zbori, gospodarskimi tečaji so prispevala — v kolikor so — v tem oziru več pozitivnega kot cerkveno življenje samo. Politične stranke zahtevajo pripadnost in nič več, zato nasprotstva pogostejše razvnamajo kot pa uglašajo. Pole je pripadalo in najbrže še slov. ljudski stranki. Največji izzivači in pretepači so najzagrizenejši strankarji. Vendar v politiki ni toliko krivde za njihovo pretepaštvo, kolikor je je v pretepaštvu za njihovo politiko.

Vse, kar smo dosedaj povedali, je treba upoštevati pri vprašanju pobojev, toda v tem oziru ni bistvene razlike med pretepaškimi okraji in ostalim slovenskim podeželjem — tudi tistim, v katerem nepreračunana obračunavanja z nožem niso v navadi. Kje so torej posebni, za naš okraj in naše ljudi značilni vzroki?

Značilna je že sama štajerska zemlja — kdo bi jo znal opisati? Če primerjaš bahata polja ob Dravi in široke Slovenske gorice s polji in griči kjerkoli drugod, občutiš razliko. Polanska kmečka hiša je gosposka na svoj poseben način, bolj kot gorenjska stoji sama zase, zaprta — in vendar vedno

v vasi, nikdar na samem. Štajerska je pravi dom oblastnih, gospodovalnih ljudi. Dom Slomška, ne Prešerna, politika, ne pesnika.

V starih kronikah je zapisano, da so pri nas krstili ujete Turke ter jih, včasih prav mlade, obdržali na svojem. V matičnih knjigah polanskih župnišč naletiš na imena: Mustafa, Hasenmali, Salamun. »Posiljene narodnostne moči izumrlih plemen rovarijo . . .« (J. Vidmar: »Kulturni problem Slovenstva«, str. 43.)

Naš kraj in naši ljudje imajo svoje posebnosti, brez dvoma. Naše vprašanje ne more mimo njih. Še manj pa more mimo prilik, v kakršnih so ti ljudje živeli nekdanj in v kakršnih živijo danes.

Tabela I.

— desni breg (Haloze, Polje) v ptujskem sodnem okraju
 - - - - - levi breg (Slovenske gorice, mesto Ptuj) v ptujskem sodnem okraju

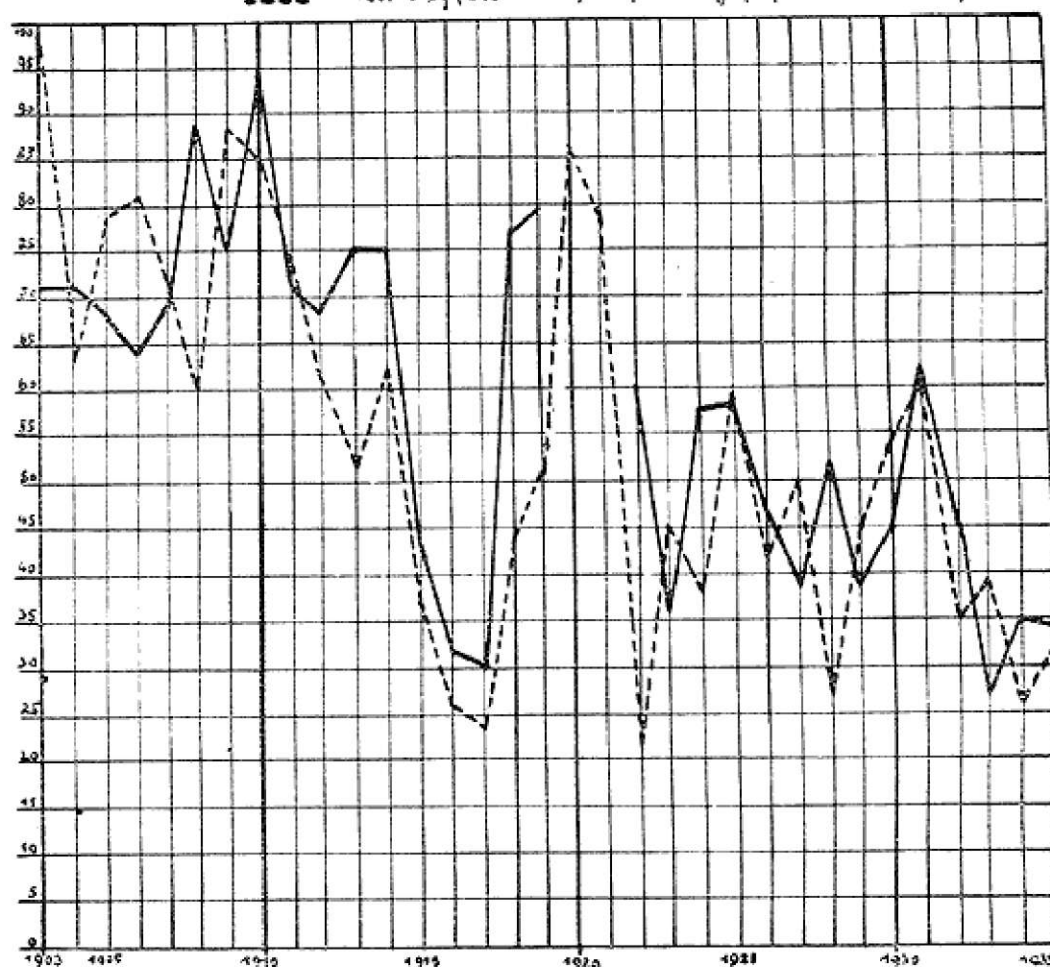

Tabela I. kaže število obsodb za prestopke po: § 140, § 143, § 152, § 155 in § 335 avstrijskega kazenskega zakonika (oz. po § 176, § 178, § 180/2 in § 182/2 novega, enotnega k. z., ki velja od leta 1930.), t. j. število obsodb za uboje in težke telesne poškodbe v ptujskem sodnem okraju v letih 1903. do 1935. S polno črto je označeno število za desni breg (Polje in Haloze), s črtkano črto število za levi breg (Slovenske gorice in mesto Ptuj) ptujskega sodnega okraja.

Za leti 1920. in 1921. podatkov ni.

Registri ptujskega sodišča dokazujejo, da izpremembe zadnjih treh desetletij niso bile takšne, da bi bistveno vplivale na kriminaliteto v njegovem območju, razen vojne same, ki je pobrala mlajše moške iz vasi in s tem začasno znižala število zaradi pobojev in telesnih poškodb kaznovanih... Slavo nekdanjih zlatih časov in zgražanje nad pokvarjeno sedanostjo bi podatki sodne statistike temeljito pokvarili. Njene številke ne povzdigujejo prevrata po vojni in ne krivijo današnje gospodarske stiske kot začetek in konec vseh težkoč.

Kako je torej z vplivom prilik? O ljudeh na Slovenskem so tisoč let odločali drugi. Vendar tista nesvoboda, ki ljudi izkrivi, ni ležala z isto težo na vseh Slovencih. Zavest o njih samih ni rastla povsod enako, že v Trubarjevih časih je bila različna. Preporodna leta preteklega stoletja so razliko stopnjevala. Severni obmejni, obrobni del slovenske zemlje je zaostal za svojo gospodarsko trdnjše, bolj povezano, kulturno bolj razgibano, zavednejšo sredino.

Nemška sistematična raznarodovalna akcija je bila pred vojno najmočnejša na štajerskem. Prav v ptujski okolici je bila izredno agresivna in uspešna. Razumljivo je, da se je posiljena ali plačana samozavest domačinov, ki so jih dušili priseljenci, krivila in maličila.

Ptujsko polje obkrožajo gorice. Vino je pri roki za delavnik in za praznik, dojenčke hranijo z njim. Vprašanje je pretežko, da bi naša moralistična sveta vojska ne bila ob njem brez moči. Haloze, deloma tudi Slovenske gorice, žive od vina, Polancu ga dajejo za kruh, našemu in tujemu meščanu za denar. Alkohol vodi sicer k degeneraciji posameznika, rodu in naroda, vendar sta trgovina z vinom in trošarina obenem vir velikih dohodkov!

Ne kaže, da bi se pridobil izgubljeni trg za štajersko vino. Domačini ga pijejo že davno več, kakor ga prenesejo. Jedo manj, ker prav v vinorodnih predelih, predvsem v Halozah, so ljudje »na stradanje navajeni«.

Tabela II.

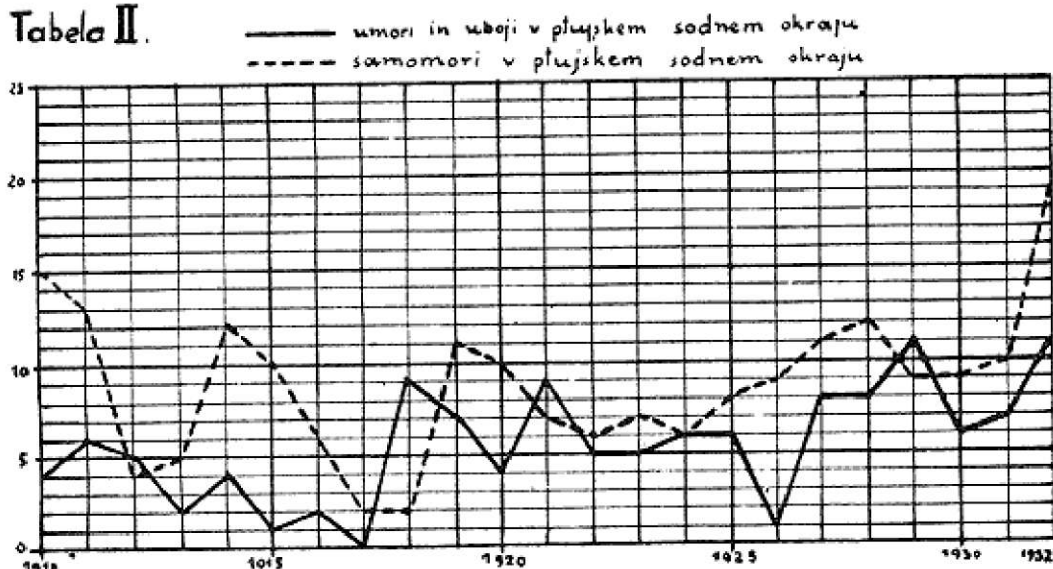

Tabela II. je začrtana po podatkih o vzrokih smrti. S polno črto je označeno število smrtnih žrtev zaradi umorov in ubojev, s črtkano črto pa število samomorov med leti 1910. do 1932. v ptujskem sodnem okraju.

V grozdju ene povprečne letine v ptujskem sodnem okraju je hranljivih vrednosti za četrtletno prehrano približno 12.000 ljudi. Po vinskem vrenju preostane v vinu iz iste količine grozdja hranljivih vrednosti za komaj 120 ljudi za četrto leta.

Teoretičen račun, toda ne brez pomena za prakso, v kateri se ljudje zalivajo z vinom in stradajo kruha.

Racionalnejše prehranjevanje bi pobojev pač ne zmanjšalo, saj se koljejo med seboj predvsem objestni ljudje, ne lačni, Polanci, ne Haložani! In vendar je naš problem tesno sklenjen s problemom našega gospodarstva. Povezan je z njim že zavoljo opijanja, ki ni brez zveze z izrazito gospodarskimi vprašanji pridelovanja in prodaje vina. V neprimerno večji meri sta pa problema v vsej svoji zapletenosti strnjena zaradi tiste velike delavnosti, ki je pogoj pametnejšega gospodarjenja. In še zavoljo bolj človeškega življenja in osebnega napredovanja, ki je kot resnična vsebina sodobnih prizadevanj na vidiku tudi za Pole.

Polancev še ni zajelo gibanje, ki bi bilo res njihovo, ne zavedajo se še prav svojih moči, ki bi mogle biti dragocene za široko in obenem podrobno delo v smislu: iz svojega za svoje. Med tem priporočajo drugi, Polancem tuji ljudje, ali vešala, ali revolucijo v pomoč. Kdor bo pristopil brez šablonsko pripravljenega odgovora k temu zanemarjenemu vprašanju o pobojih, bo našel v njem potrdilo za dejstvo, da je kulturni in socialni program edini realni slovenski program. Našel bo morda še več: Jasnejši razgled preko poti, po katerih realizacija tega programa napreduje.

Branko Šalamun

Popravek. V prejšnji (5. — 6.) številki se je v članku »Za Cankarjevo podobo« vrinila v izjavo Alojza Kraigherja neljuba pomota. Na str. 233, 5. vrsta drobnega tiska pod črto je napačno: »... bolj prijateljski in vse manj z vidika in po milosti...«, pravilno pa je: »... bolj prijateljski in vse manj z viška in po milosti...«